

УДК 930.2

Ткаченко Катерина Іванівна

заступник директора з наукової роботи,
Красназавчий музей м. Горішні Плавні
(Горішні Плавні, Україна)
2000.kikm@gmail.com

Kateryna I. Tkachenko

Deputy Director of Studies,
Horishni Plavni Museum of local lore
(Horishni Plavni, Ukraine)

МУЗЕЇ ХАРКОВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПИСІВ 1918–1941 РОКІВ)**MUSEUMS OF KHARKIV (ON MATERIALS OF THE PERIODICALS OF 1918–1941)****Анотація**

У статті розглядається висвітлення музейної мережі Харкова на сторінках українських часописів 1920–1930-х рр.

Ключові слова: музейництво, часопис, Харків, музей, історія музейної справи, періодичні видання.

Abstract

The article considers the coverage of the museum network of Kharkiv in Ukrainian periodicals of 1920s–1930s.

Key words: museum work, journal, Kharkiv, museum, history of museum work, periodicals.

У 1920–1930-х рр. Харків, тогочасна столиця України, став провідним науковим та культурним центром країни. Науково-методична та виставкова діяльність міських музеїв була відома далеко за межами Харківщини. Співробітники музеїв збирали фольклорно-етнографічні матеріали, досліджували археологічні пам'ятки, залучали громадськість до охорони культурних надбань краю.

Предметом дослідження у цій статті є українські громадсько-політичні, науково-популярні та мистецькі часописи 1918–1941 рр., в яких друкували повідомлення про відкриття музеїв, висвітлювали тенденції розвитку українського музейництва, оповідали про його теоретико-методологічні та науково-методичні засади, практичні здобутки тощо.

Серед багатьох вітчизняних дослідників історії музейної справи майже ніхто не аналізував публікації української періодики. Винятком є В. В. Бездрабко, яка наголошує на важливості вивчення таких історичних джерел, що дають можливість дослідити культурні осередки, простежити вплив новітніх наукових пріоритетів у краєзнавстві та культурології¹. У 2011 р. вийшов друком бібліографічний покажчик “Музейна справа на Харківщині”, в якому, зокрема, було наведено назви статей із періодичних видань 1920–1930-х рр.². Значний внесок у вивчення вітчизняного музейництва зробила Р. Маньковська, яка присвятила цій темі два дисертаційні дослідження, монографію та низку публікацій³. Формуванню музейної мережі Харківщини приділяли увагу дослідники В. Кацай⁴, О. Павлова⁵ та І. Панченко⁶.

На поч. 1920-х рр. у Харкові діяли Художньо-промисловий музей, Етнографічний музей Харківського історико-філологічного товариства та університетський Музей красних мистецтв та старожитностей⁷. Внаслідок численних реорганізацій означені музеї змінювали свої назви та профіль, переходили із підпорядкування однієї установи до іншої, їхні колекції поповнювалися новими експонатами. Це, з одного боку, дозволяло систематизувати культурні пам'ятки, з іншого – руйнувало колекції, сформовані протягом десятиліть⁸.

1 Бездрабко В. В. Часопис “Краєзнавство” та краєзнавча справа в Україні (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.). – Київ; Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. – 224 с.

2 Музейна справа на Харківщині: становлення та розвиток. Науково-допоміжний покажчик / Укл.: Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, 2011. – 228 с.

3 Маньковська Р. В. Музейництво в Україні: питання теорії і практики (1917 – червень 1941 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Київ, 1997. – 21 с.; *Ії ж.* Музейна справа в Україні: теоретичні, практичні та антропологічні виміри історичного досвіду (1920-і рр. – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... док. іст. наук: 07.00.01. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 40 с.; *Ії ж.* Музеї України у суспільно-політичних викликах ХХ – початку ХХІ ст. – Львів: Простір М, 2016. – 408 с.; *Ії ж.* З історії музейної справи України: принципи експозиційного показу музейних збірок в 20-ті рр. ХХ ст. // Краєзнавство. – 1999. – № 1–4. – С. 128–133; *Ії ж.* Репресії серед музейних працівників в кінці 20–30-х рр. / [Електронний ресурс]: Забута спадщина. – Режим доступу: <http://lostart.org.ua/ua/research/450.html> (дата звернення: 15.05.2018). – Назва з екрана.

4 Кацай В. І. З історії музейної справи у Харкові в 1920–1930-х роках / [Електронний ресурс]: Харківський художній музей. – Режим доступу: <http://artmuseum.kh.ua/istoria.html> (дата звернення: 24.04.2018). – Назва з екрана.

5 Павлова О. Музей Слобідської України імені Г. С. Сковороди (січень 1920–1929) // Переяславські Сковородинівські студії. – 2011. – № 1. – С. 304–309.

6 Панченко І. С. З історії музейної справи на Харківщині (30-і рр. ХХ ст.) // Культура України. – 2000. – Вип. 6: Музеєзнавство. – С. 260–264.

7 Павлова О. Вказ. праця. – С. 304.

8 Кацай В. І. Вказ. праця.

У 1922 р. за ініціативи Губернського комітету охорони пам'яток і старовини (ГУБКОПМІС) відбулася масштабна реорганізація музеїв міста⁹, внаслідок якої були створені Музей українського мистецтва (1922–1933), Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди (1920–1930) та Всеукраїнський соціальний музей ім. Артема (1922–1930).

У 1920–1930-ті рр. численні українські газети та журнали публікували матеріали на музейну тематику. Діяльності музеїв Харкова та регіону приділяли увагу 23 видання, зокрема “Червоний шлях”, “Глобус”, “Знання”, “Путь просвещения”, “Всесвіт”, “Пламя”, “Культробітник”, “Молодняк”, “Літературний журнал”, “Стара Україна”, “Бібліологічні вісті”, “Нові шляхи”, “Малярство і скульптура”, “Краєзнавство”, “Культфронт”, “Нова громада”, “Безвірник”, “Зоря”, “Селянський будинок”, “Життя й революція”, “Наука на Україні: Бюлетень Укрнауки”, “Бюлетень Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди”. Ці часописи ознайомлювали з діяльністю Археологічного музею, Всеукраїнського соціального музею ім. Артема, Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди, Музею українського мистецтва, Всеукраїнської картинної галереї, Художньо-історичного музею, Харківського історичного музею, Всеукраїнського центрального музею Революції. Періодичні видання приділяли увагу й менш відомим музеям: сільськогосподарському, науково-технічному, кооперативному та антирелігійному, а також музеям природи, Інституту психіатрії та дитячої художньої творчості.

Досить детально часописи висвітлювали діяльність музеїв Українського мистецтва та Слобідської України ім. Г. С. Сковороди, яким центральні органи влади надавали першочергове значення. Науково-дослідній діяльності Музею українського мистецтва (проведення експедицій зі збирання нових експонатів, створення реєстру старих селянських хат та дерев'яних архітектурних пам'яток) присвятив низку публікацій відомий український музейник Стефан Андрійович Таранушенко¹⁰. За публікаціями в журналах можна простежити наукову та просвітницьку роботу закладу: створення тематичних виставок¹¹; організацію лекцій разом із кафедрою історії української культури при університеті¹²; співпрацю з викладачами та студентами художнього технікуму¹³. Ці заходи проводилися для знайомства громадськості з народним мистецтвом, технікою роботи місцевих майстрів, а також із метою залучення молодих художників до практичних занять на базі музею.

Окрім колекцій живопису, графіки, різьблення, килимів, світлин, музей мав зібрання стародруків, рукописів та книг. У 1929–1930 рр. у музеї відбулися виставки української книжкової графіки, де демонструвалися твори республіканських художників та західноукраїнських митців¹⁴. Варті уваги публікації учня С. А. Таранушенка – старшого асистента музею, співробітника Інституту матеріальної культури Д. Чукіна¹⁵. Згодом після чергової реорганізації Музей українського мистецтва став Всеукраїнською картинною галереєю.

На сторінках журналів часто висвітлювалася й діяльність Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди. На відміну від Музею українського мистецтва, що перебував у приміщеннях колишнього Покровського монастиря, майбутній Історичний музей розташовувався в окремій будівлі.

Автором публікацій про діяльність Музею Слобідської України був його співробітник – літературознавець, фольклорист та етнограф, засновник рукописного відділу Іван Федорович Єрофєєв. На жаль, його ім'я нині майже невідоме широкому загалу, але кількість дописів дослідника в тогочасних часописах значна¹⁶. Зокрема, незважаючи на складнощі та цензуру, більшу частину власного наукового доробку І. Ф. Єрофєєв опублікував саме в журналі “Червоний шлях”, концепція якого в ті часи визначалася партійними органами¹⁷.

Публікації часописів дають можливість дослідити історію музею, створеного завдяки зусиллям М. Сумцова, Д. Багалія та Д. Зеленіна під час реорганізації харківських музеїв у 1920 р.¹⁸ Основу його колекції склали матеріали виставки XII-го археологічного з'їзду 1902 р., що раніше зберігалися в університетському Музеї красних мистецтв та старожитностей, а також колекції, подаровані Н. Д. Шабельською, проф. А. Красновим, О. П. Радаковою, акад. М. Сумцовим¹⁹.

9 Кацай В. І. Вказ. праця.

10 Таранушенко С. А. Короткий огляд роботи Харківського музею українського мистецтва за 1925 рік // Червоний шлях. – 1926. – № 5–6. – С. 244–246; Його ж. Музей українського мистецтва (короткий огляд роботи за 1924 р.) // Червоний шлях. – 1925. – № 6–7. – С. 296–300.

11 Виставка українського народного мистецтва // Червоний шлях. – 1924. – № 6. – С. 249; Звітна за 1924 р. виставка Музею українського мистецтва у Харкові // Червоний шлях. – 1925. – № 8. – С. 214–215; Музей українського мистецтва (з нагоди відчитної за 1923 рік виставки) // Червоний шлях. – 1924. – № 7. – С. 228–230; Сліпко К. Відчитна виставка Музею українського мистецтва у Харкові // Червоний шлях. – 1925. – № 1–2. – С. 323–324.

12 Звітна за 1924 р. виставка Музею українського мистецтва у Харкові... – С. 215.

13 Звітна за 1924 р. виставка Музею українського мистецтва у Харкові... – С. 214; Музей українського мистецтва (з нагоди відчитної за 1923 рік виставки)... – С. 230; Таранушенко С. А. Короткий огляд роботи Харківського музею українського мистецтва за 1925 рік... – С. 246.

14 Виставка книжкової графіки // Червоний шлях. – 1929. – № 5–6. – С. 257; Державний музей українського мистецтва // Культробітник. – 1930. – № 12. – С. 61; Зубар М. Виставка сучасної графіки у Музеї українського мистецтва // Червоний шлях. – 1929. – № 7. – С. 208; Музей українського мистецтва в Харкові // Нові шляхи. – 1929. – № 1. – С. 143.

15 Чукін Д. Мистецтво книжки. Виставка нової української графіки в Харкові (у залах Музею українського мистецтва) // Бібліологічні вісті. – 1929. – № 2–3. – С. 128–130; Його ж. Пересувна виставка української книжкової графіки // Бібліологічні вісті. – 1930. – № 3. – С. 139–141.

16 Новийчук В. Забуте ім'я // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 6. – С. 72.

17 Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетця і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофєєва // Архіви України. – 2017. – № 1. – С. 224.

18 Єрофєєв І. Виставка у Слобожанському музеї ім. Г. С. Сковороди // Червоний шлях. – 1925. – № 4. – С. 265–268; Його ж. Музей Слобідської України // Глобус. – 1928. – № 18. – С. 287.

19 Єрофєєв І. Виставка у Слобожанському музеї ім. Г. С. Сковороди... – С. 265; Його ж. Музей Слобідської України... – С. 287.

Музей розташовувався у будинку колишнього Художньо-промислового музею на Університетській гірці²⁰. Він складався з історичного (ім. Г. Квітки-Основ'яненка), художнього (ім. С. Васильківського) та етнографічного (ім. О. Потебні) відділів. У першому експонувалися портрети художників-кріпаків, моделі козацької зброї та манекен запорозького козака, у другому – близько 400 картин, малюнків та ескізів С. Васильківського, у третьому – реконструкція селянської хати²¹.

В 1924–1925 рр. кількість відвідувачів музею збільшилася із 30 тис. до 44 тис. осіб²². Незважаючи на мале приміщення та недостатнє фінансування, працівники музею не лише зберегли колекції, а й поповнили музейні фонди новими предметами²³.

З метою популяризації діяльності закладу, висвітлення своєї краєзнавчої, етнографічної та археологічної роботи Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди в 1925–1928 рр. видавав “Бюлетень Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди”, публікації якого, зокрема, містили інформацію з історії закладу та його окремих відділів²⁴; річних здобутків музею, його завдань, планів та досягнень²⁵; науково-дослідницької та просвітницької діяльності²⁶; окремих експонатів (переважно художніх) та колекцій²⁷; етнографічної, археологічної та краєзнавчої роботи²⁸.

Громадсько-політичні часописи 1920–1930-х рр. висвітлювали діяльність Всеукраїнського соціального музею ім. Артема, створеного під час другої реорганізації музеїв міста як універсальний музей, що оприлюднював би досягнення людства. Проте недостатнє фінансування, брак кадрів та необхідного приміщення позбавили можливості реалізувати цей проект.

Журнальні публікації Д. Зеленина²⁹, Я. Брік³⁰, Г. Шпітерса³¹ та анонімних авторів³², що супроводжувалися світлинами, дають можливість дослідити колекції закладу. Музей також надавав допомогу Асоціації радянських художників у проведенні виставок, звіти про які з'являлися на сторінках періодичної преси³³. Слід зазначити, що у більшості цих статей дещо

20 *Ерофеев И.* Музей Слободской Украины им. Сковороды // Пламя. – 1925. – № 9. – С. 10; *Шпитерс Г.* Музей Слобідської України // Всесвіт. – 1926. – № 3. – С. 22.

21 *Ерофеев И.* Музей Слободской Украины им. Сковороды... – С. 10–11; *Ерофеев И.* Музей Слобідської України... – С. 287; *Стругацький І.* Культурний куточок (Музей Слобідської України ім. Сковороди) // Знання. – 1927. – № 3. – С. 25–26; *Шпитерс Г.* Музей Слобідської України... – С. 22–23.

22 *Ерофеев И.* Музей Слободской Украины им. Сковороды... – С. 10; *Стругацький І.* Вказ. праця. – С. 26

23 *Ерофеев И.* Виставка в музеї Слобідської України ім. Сковороди // Червоний шлях. – № 12. – 1927. – С. 190–191; *Його ж.* Виставка пам'яті Квітки-Основ'яненка (в Музеї Слобідської України) // Червоний шлях. – 1929. – № 2. – С. 199–200; *Його ж.* Г. Семирадський та його картина в Слобожанському музеї ім. Сковороди (нове придбання музею) // Червоний шлях. – 1926. – № 4. С. 221–222; *Його ж.* Нова колекція писанок в Музеї Слобідської України ім. Сковороди // Червоний шлях. – 1926. – № 1. – С. 260–262; *Його ж.* Рукопис Шишацького-Ілліча (з Музею Слобідської України) // Червоний шлях. – 1926. – № 3. – С. 212–214; *Його ж.* Спадщина Гоголів-Яновських (рукописи в Музеї Слобідської України) // Червоний шлях. – 1926. – № 11–12. – С. 249–251.

24 *Даньковська Р. С.* Історія етнографічного відділу ім. Потебні та книгозбірні МСУ // Бюлетень Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди (далі – Бюлетень МСУ). – 1925. – № 1. – С. 16–18; *Її ж.* Історія музею Слобідської України ім. Сковороди // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 7–11; *Ерофеев И.* Рукописний відділ музею Слобідської України // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 8–14; *Ніколаєв О. О.* Історичний відділ Музею Слобідської України ім. Сковороди // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 12–13; *Його ж.* Художній відділ ім. художника О. О. Васильківського // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 14–15.

25 Завдання і досягнення музею Слобідської України ім. Сковороди // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 5–6; Праця музею з 1 квітня 1927 року по 1 квітня 1928 року // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 3–6; Праця музею за 1926 та поч. 1927 року // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 3–8.

26 Взаємовідносини з науковими та просвітницькими організаціями // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 26–28; Виставки // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 28–29; Лекції у музеї // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 29–34; Що говорять відвідувачі про музей // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 34–35.

27 *Даньковська Р. С.* Про пожежні значки Слобожанщини минулих часів (з приводу колекції МСУ) // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 37–48; *Ерофеев И.* До вивчення малюнка так званого “козака-бандуриста” // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 21–27; *Його ж.* “Марина” (один з музейних рукописів) // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 31–32; *Його ж.* “Невський проспект” В. Масловича // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 28–36; *Його ж.* Нове змалювання О. С. Пушкіна // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 75–76; *Зуммер В. М.* Рисунки М. В. Гоголя в Музеї Слобідської України // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 15–18; *Ковалівський А.* З рукописів академіка М. Сумцова про Г. Сковороду // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 48–50; *Ніколаєв О. О.* З приводу портретів художника Васильківського в МСУ // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 19–20.

28 Вивчення України // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 19–21; *Даньковская Р. С.* Программа для собирания обрядовых печений и сведений о них // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 42–43; *Її ж.* Программа для собирания сведений о праздниках Троицы и Ивана Купала // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 44; *Її ж.* Программа для собирания сведений об украшениях окон в жилищах на окраинах городов и в селах // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 40–41; Доклади на з'єднаних засіданнях Музею та етнографічної комісії наукового відділу ВУКОПМІС у 1921–1922 рр. // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 24–25; Доклади на з'єднаних засіданнях Музею та етнографічної секції Харків. Губкопмису 1920–1921 рр. // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 22–23; Программа для уличных наблюдений, преимущественно при экскурсиях на окраины города и в селе // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 37–38; *Редин Н.* Краткий план базаров, рынков, ярмарков и т. д. // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 39.

29 *Зеленин Д. К.* Праця Всеукраїнського соціального музею ім. Артема // Путь просвещения. – 1924. – № 2. – С. 265–266.

30 *Брик Я.* Музей, що іде в ногу з життям // Знання. – 1930. – № 5. – С. 22–23.

31 *Шпитерс Г.* В монастирських стінах // Всесвіт. – 1926. – № 13. – С. 10–11.

32 Соціальний музей ім. тов. Артема // Червоний шлях. – 1923. – № 9. – С. 220; Гравюра во Всеукраинском социальном музее им. Артема // Пламя. – 1926. – № 3. – С. 8–9.

33 *Врона І.* На першій Всеукраїнській виставці АРМУ // Глобус. – 1927. – № 9. – С. 142–143; *Пагора М.* АРМУ (Виставка в Харкові) // Всесвіт. – 1927. – № 14. – С. 10–11; *Соболь Н.* Виставка плакатів (в Социальном музее им. Артема) // Пламя. – 1924. – № 2. – С. 18.

переоцінена суспільна роль музею, адже через недостатнє фінансування його зібрання майже не експонувалося, що не дозволяло закладу повною мірою виконувати свою просвітницьку функцію.

Окрім матеріальних проблем, розвиток Соціального музею загальмувала чергова реорганізація музейних закладів 1927 р.³⁴, внаслідок якої музейні предмети, що мали культурну, художню або історичну цінність, було передано до новоствореного Харківського художньо-історичного музею³⁵. Хоча в 1928–1929 рр. журнали повідомляли про поповнення колекцій із Всесоюзного музейного фонду³⁶, музей продовжував перебувати у Покровському монастирі, приміщення якого потребували капітальної перебудови, штат музейних співробітників скорочувався, а науково-дослідна діяльність майже не проводилася. Про діяльність цієї установи інформує лише одна публікація³⁷.

Остання реорганізація музейних закладів відбулася в 1930–1934 рр., коли Окружний виконавчий комітет вирішив створити з художніх зібрань Харківського художньо-історичного музею та Музею українського мистецтва Українську державну картинну галерею, до якої надійшло бл. 75 тис. предметів³⁸. У 1939 р. Харківська картинна галерея придбала колекцію малюнків Васильєва, яка згодом експонувалася на виставці³⁹. Того ж року за дорученням Наркомосу та Управління у справах мистецтв було проведено обстеження та інвентаризацію деяких музейних закладів, зокрема Картинної галереї Харкова. Під час цієї перевірки у фондах галереї було виявлено шиті ікони 1463 року⁴⁰ та картину А. Куїнджі⁴¹. Мистецька колекція музею, що не мала аналогів у країні, стала основою для створення Харківського художнього музею.

Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди та Всеукраїнський соціальний музей ім. Артема після передачі їхніх художніх зібрань до Української державної картинної галереї були реорганізовані в Історичний музей та Харківський обласний краєзнавчий музей. Зазнав змін і Музей Революції, який діяв із сер. 1920-х рр. і в 1933 р. став Українським центральним музеєм революції⁴².

Важливість дослідження періодичних видань полягає, зокрема, і в тому, що вони друкували матеріали про діяльність музеїв, що діяли короткий час і не були широко відомі: науково-технічний⁴³, сільськогосподарський Народного комісаріату земельних справ УСРР⁴⁴, дитячої художньої творчості⁴⁵, природи⁴⁶, Інституту психіатрії⁴⁷.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Аленко О. Технічний музей у Харкові // Культфронт. – 1931. – № 33. – С. 25.
2. Бездрабко В. В. Часопис “Краєзнавство” та краєзнавча справа в Україні (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.). – Київ; Кам’янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. – 224 с.
3. Брік Я. Музей, що іде в ногу з життям // Знання. – 1930. – № 5. – С. 22–23.
4. Взаємовідносини з науковими та просвітницькими організаціями // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 26–28.
5. Вивчення України // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 19–21.
6. Виставка книжкової графіки // Червоний шлях. – 1929. – № 5–6. – С. 257.
7. Виставка українського народного мистецтва // Червоний шлях. – 1924. – № 6. – С. 249.
8. Виставки // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 28–29.
9. Врона І. На першій Всеукраїнській виставці АРМУ // Глобус. – 1927. – № 9. – С. 142–143.
10. Г. Р. Палеонтологічний сад-музей // Знання. – 1929. – № 7. – С. 10–11.
11. Гравюра во Всеукраинском социальном музее им. Артема // Пламя. – 1926. – № 3. – С. 8–9.
12. Даньковская Р. С. Программа для собирания обрядовых печений и сведений о них // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 42–43.
13. Даньковская Р. С. Программа для собирания сведений об украшениях окон в жилищах на окраинах городов и в селах // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 40–41.
14. Даньковская Р. С. Программа для собирания сведений о праздниках Троицы и Ивана Купала // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 44.
15. Даньковська Р. С. Історія етнографічного відділу ім. Потебні та книгозбірні МСУ // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1.

34. Кацай В. І. Вказ. праця.
35. Про Харківський державний художньо-історичний музей // Червоний шлях. – 1928. – № 11. – С. 265.
36. Новые картины в Харьковском музее // Шквал. – 1928. – № 39. – С. 5; Поповнення Харківського художнього музею з Всесоюзного державного фонду // Зоря. – 1928. – № 8. – С. 29; Поповнення Харківського художнього музею з Всесоюзного державного фонду // Червоний шлях. – 1928. – № 8. – С. 167.
37. Зуммер В. Виставка “Мистецтво Сходу” // Всесвіт. – 1929. – № 11. – С. 265.
38. Кацай В. І. Вказ. праця.
39. Кривень П. Цінні придбання Харківської картинної галереї // Образотворче мистецтво. – 1939. – № 6. – С. 20.
40. Черногубов М. Знайдено картину К. Ф. Гуна // Малярство і скульптура. – 1938. – № 4. – С. 28.
41. Кривень П. Знайдено картину А. Куїнджі // Образотворче мистецтво. – 1939. – № 7. – С. 24.
42. Кацай В. І. Вказ. праця.
43. Крандієвський С. Увагу будівництву Українського технічного музею // Знання. – 1933. – № 19. – С. 15–16; Аленко О. Технічний музей у Харкові // Культфронт. – 1931. – № 33. – С. 25.
44. Сільсько-господарський музей // Червоний шлях. – 1924. – № 1–2. – С. 221.
45. Шмит Ф. І. Искусство как предмет обучения // Путь просвещения. – 1923. – № 1. – С. 29–30.
46. Г. Р. Палеонтологічний сад-музей // Знання. – 1929. – № 7. – С. 10–11; Палеонтологічний сад-музей // Зоря. – 1928. – № 6. – С. 28; Палеонтологічний сад-музей у Харкові // Безвірник. – 1928. – № 15. – С. 38–40; Ягнич Ю. Експерсія в минуле (Харківський палеосад) // Культфронт. – 1931. – № 24. – С. 29.
47. Ландкоф Б. Дім психогігієнічної освіти // Знання. – 1930. – № 10. – С. 23–24.

– С. 16–18.

16. *Даньковська Р. С.* Історія музею Слобідської України ім. Сковороди // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 7–11.

17. *Даньковська Р. С.* Про пожежні значки Слобожанщини минулих часів (з приводу колекції МСУ) // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 37–48.

18. Державний музей українського мистецтва // Культробітник. – 1930. – № 12. – С. 61.

19. Доклади на з'єднаних засіданнях Музею та Етнографічної комісії Наукового відділу ВУКОПМІСу 1921–1922 рр. // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 24–25.

20. Доклади на з'єднаних засіданнях Музею та Етнографічної секції Харків. Губкопмису 1920–1921 рр. // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 22–23.

21. *Ерофеев И.* Музей Слободской Украины им. Сковороды // Пламя. – 1925. – № 9. – С. 10–11.

22. *Ерофеев И.* Виставка в Музеї Слобідської України ім. Сковороди // Червоний шлях. – № 12. – 1927. – С. 190–191.

23. *Ерофеев И.* Виставка пам'яті Квітки-Основ'яненка (в Музеї Слобідської України) // Червоний шлях. – 1929. – № 2. – С. 199–200.

24. *Ерофеев И.* Виставка у Слобожанському музеї ім. Г. С. Сковороди // Червоний шлях. – 1925. – № 4. – С. 265–268.

25. *Ерофеев И. Г.* Семирадський та його картина в Слобожанському музею ім. Сковороди (нове придбання музею) // Червоний шлях. – 1926. – № 4. – С. 221–222.

26. *Ерофеев И.* До вивчення малюнка так званого “козака-бандуриста” // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 21–27.

27. *Ерофеев И.* “Марина” (один з музейних рукописів) // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 31–32.

28. *Ерофеев И.* Музей Слобідської України // Глобус. – 1928. – № 18. – С. 287.

29. *Ерофеев И.* “Невский проспект” В. Масловича // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 28–36.

30. *Ерофеев И.* Нова колекція писанок в Музеї Слобідської України ім. Сковороди // Червоний шлях. – 1926. – № 1. – С. 260–262.

31. *Ерофеев И.* Нове змалювання О. С. Пушкіна // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 75–76.

32. *Ерофеев И.* Рукописний відділ Музею Слобідської України // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 8–14.

33. *Ерофеев И.* Рукопис Шишацького-Ілліча (з Музею Слобідської України) // Червоний шлях. – 1926. – № 3. – С. 212–214.

34. *Ерофеев И.* Спадщина Гоголів-Яновських (рукописи в Музеї Слобідської України) // Червоний шлях. – 1926. – № 11–12. – С. 249–251.

35. Завдання і досягнення Музею Слобідської України ім. Сковороди // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 5–6.

36. Звітна за 1924 р. виставка Музею українського мистецтва у Харкові // Червоний шлях. – 1925. – № 8. – С. 214–215.

37. *Зеленін Д. К.* Праця Всеукраїнського соціального музею ім. Артема // Путь просвещения. – 1924. – № 2. – С. 265–266.

38. *Зубар М.* Виставка сучасної графіки у Музеї українського мистецтва // Червоний шлях. – 1929. – № 7. – С. 208.

39. *Зуммер В.* Виставка “Мистецтво Сходу” // Всесвіт. – 1929. – № 11. – С. 265.

40. *Зуммер В. М.* Рисунки М. В. Гоголя в Музеї Слобідської України // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 15–18.

41. *Кацай В. І.* З історії музейної справи у Харкові в 1920–1930-х роках / [Електронний ресурс]: Харківський художній музей. – Режим доступу: <http://artmuseum.kh.ua/istoria.html> (дата звернення: 24.04.2018). – Назва з екрана.

42. *Ковалівський А.* З рукописів академіка М. Сумцова про Г. Сковороду // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 48–50.

43. *Крандієвський С.* Увагу будівництву українського технічного музею // Знання. – 1933. – № 19. – С. 15–16.

44. *Кривень П.* Знайдено картину А. Куїнджі // Образотворче мистецтво. – 1939. – № 7. – С. 24.

45. *Кривень П.* Цінні придбання Харківської картинної галереї // Образотворче мистецтво. – 1939. – № 6. – С. 20.

46. *Ландкоф Б.* Дім психогігієнічної освіти // Знання. – 1930. – № 10. – С. 23–24.

47. Лекції у музеї // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 29–34.

48. *Маньковська Р. В.* З історії музейної справи України: принципи експозиційного показу музейних збірок в 20-ті рр. XX ст. // Краєзнавство. – 1999. – № 1–4. – С. 128–133.

49. *Маньковська Р. В.* Музейна справа в Україні: теоретичні, практичні та антропологічні виміри історичного досвіду (1920-і рр. – початок XXI ст.): автореф. дис. ... док. іст. наук 07.00.01. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 40 с.

50. *Маньковська Р. В.* Музейництво в Україні: питання теорії і практики (1917 – червень 1941 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Київ, 1997. – 21 с.

51. *Маньковська Р. В.* Музеї України у суспільно-політичних викликах XX – початку XXI ст. – Львів: Простір М, 2016. – 408 с.

52. *Маньковська Р. В.* Репресії серед музейних працівників в кінці 20–30-х рр. / [Електронний ресурс]: Забута спадщина. – Режим доступу: <http://lostart.org.ua/ua/research/450.html>. (дата звернення: 15.05.2018). – Назва з екрана.

53. Музей українського мистецтва (з нагоди відчитної за 1923 рік виставки) // Червоний шлях. – 1924. – № 7. – С. 228–230.

54. Музей українського мистецтва в Харкові // Нові шляхи. – 1929. – № 1. – С. 143.

55. Музейна справа на Харківщині: становлення і розвиток. Науково-допоміжний показник / Укл.: Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, 2011. – 228 с.

56. *Ніколаєв О. О.* З приводу портретів художника Васильківського в МСУ // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 19–20.
57. *Ніколаєв О. О.* Історичний відділ Музею Слобідської України ім. Сковороди // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 12–13.
58. *Ніколаєв О. О.* Художній відділ ім. художника О. О. Васильківського // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 14–15.
59. *Новийчук В.* Забуте ім'я // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 6. – С. 72–74.
60. Новые картины в Харьковском музее // Шквал. – 1928. – № 39. – С. 5.
61. *Павлова О.* Музей Слобідської України імені Г. С. Сковороди (січень 1920–1929) // Переяславські Сковородинівські студії. – 2011. – № 1. – С. 304–309.
62. *Пагора М.* АРМУ (Виставка в Харкові) // Всесвіт. – 1927. – № 14. – С. 10–11.
63. Палеонтологічний сад-музей у Харкові // Безвірник. – 1928. – № 15. – С. 38–40.
64. Палеонтологічний сад-музей // Зоря. – 1928. – № 6. – С. 28.
65. *Панченко І. С.* З історії музейної справи на Харківщині (30-і рр. ХХ ст.) // Культура України. – 2000. – Вип. 6: Музеєзнавство. – С. 260–264.
66. Перша харківська художня виставка “Художник сьогодні” // Знання. – 1927. – № 7. – С. 27.
67. Поповнення Харківського художнього музею з Всесоюзного державного фонду // Зоря. – 1928. – № 8. – С. 29.
68. Поповнення Харківського художнього музею з Всесоюзного державного фонду // Червоний шлях. – 1928. – № 8. – С. 167.
69. Праця музею з 1 квітня 1927 року по 1 квітня 1928 року // Бюлетень МСУ. – 1927–1928. – № 4–5. – С. 3–6.
70. Праця музею за 1926 та поч. 1927 року // Бюлетень МСУ. – 1926–1927. – № 2–3. – С. 3–8.
71. Про Харківський державний художньо-історичний музей // Червоний шлях. – 1928. – № 11. – С. 265.
72. Програма для уличних наглядних, преимущественно при экскурсиях на окраины города и в селе // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 37–38.
73. *Редин Н.* Краткий план базаров, рынков, ярмарок и т. д. // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 39.
74. Сільсько-господарський музей // Червоний шлях. – 1924. – № 1–2. – С. 221.
75. *Сліпко К.* Відчитна виставка Музею українського мистецтва у Харкові // Червоний шлях. – 1925. – № 1–2. – С. 323–324.
76. *Соболь Н.* Виставка плакатов (в Социальном музее им. Артема) // Пламя. – 1924. – № 2. – С. 18.
77. Соціальний музей ім. тов. Артема // Червоний шлях. – 1923. – № 9. – С. 220.
78. *Стругацький І.* Культурний куточок (Музей Слобідської України ім. Сковороди) // Знання. – 1927. – № 3. – С. 25–26.
79. *Таранушенко С. А.* Короткий огляд роботи харківського Музею українського мистецтва за 1925 рік // Червоний шлях. – 1926. – № 5–6. – С. 244–246.
80. *Таранушенко С. А.* Музей українського мистецтва (короткий огляд роботи за 1924 р.) // Червоний шлях. – 1925. – № 6–7. – С. 296–300.
81. *Чорногузов М.* Знайдено картину К. Ф. Гуна // Малярство і скульптура. – 1938. – № 4. – С. 28.
82. *Чукін Д.* Мистецтво книжки. Виставка нової української графіки в Харкові (у залах Музею українського мистецтва) // Бібліологічні вісті. – 1929. – № 2–3. – С. 128–130.
83. *Чукін Д.* Пересувна виставка української книжкової графіки // Бібліологічні вісті. – 1930. – № 3. – С. 139–141.
84. *Шаповал А. І.* Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофеева // Архіви України. – 2017. – № 1. – С. 220–241.
85. *Шмит Ф. И.* Искусство как предмет обучения // Путь просвещения. – 1923. – № 1. – С. 1–63.
86. *Шніперс Г.* В монастирських стінах // Всесвіт. – 1926. – № 13. – С. 10–11.
87. *Шніперс Г.* Музей Слобідської України // Всесвіт. – 1926. – № 3. – С. 22–24.
88. Що говорять відвідувачі про музей // Бюлетень МСУ. – 1925. – № 1. – С. 34–35.
89. *Ягніч Ю.* Експерсія в минуле (Харківський палеосад) // Культфронт. – 1931. – № 24. – С. 29.

REFERENCES

1. *Alenko O.* Tekhnichniy muzey u Kharkovi // Kultfront. – 1931. – № 33. – С. 25.
2. *Bezdrabko V. V.* Chasopys “Kraieznavstvo” ta kraieznavcha sprava v Ukraini (kinets 1920-kh – pochatok 1930-kh rr.). – Kyiv; Kamianets-Podilskyi: PP Moshak M. I., 2005. – 224 s.
3. *Brik Ya.* Muzei, shcho ide v nohu z zhyttiam // Znannia. – 1930. – № 5. – С. 22–23.
4. Vzaïemovidnosyny z naukovymy ta prosvitnytskymy orhanizatsiiamy // Biuletën MSU. – 1925. – № 1. – С. 26–28.
5. Vyvchennia Ukrainy // Biuletën MSU. – 1925. – № 1. – С. 19–21.
6. Vystavka knyzhkovoi hrafiiky // Chervonyi shliakh. – 1929. – № 5–6. – С. 257.
7. Vystavka ukrainskoho narodnoho mystetstva // Chervonyi shliakh. – 1924. – № 6. – С. 249.
8. Vystavky // Biuletën MSU. – 1925. – № 1. – С. 28–29.
9. *Vrona I.* Na pershii Vseukrainskii vystavtsi ARMU // Hlobus. – 1927. – № 9. – С. 142–143.
10. *H. R.* Paleontolohichniy sad-muzei // Znannia. – 1929. – № 7. – С. 10–11.
11. Hraviura vo Vseukrainskom sotsyalnom muzei im. Artema // Plamia. – 1926. – № 3. – С. 8–9.
12. *Dankovskaya R. S.* Programma dlya sobiraniya obryadovykh pecheniy i svedeniy o nikh // Byuletën MSU. – 1925. – № 1. – С. 42–43.

13. Dankovskaya R. S. Programma dlya sobiraniya svedeniy ob ukrasheniyakh okon v zhilishchakh na okrainakh gorodov i v selakh // Byuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 40–41.
14. Dankovskaya R. S. Programma dlya sobiraniya svedeniy o prazdnikakh Troitsy i Ivana Kupala // Byuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 44.
15. Dankovska R. S. Istoriia etnografichnoho viddilu im. Potebni ta knyhozbirni MSU // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 16–18.
16. Dankovska R. S. Istoriia muzeiu Slobidskoi Ukrainy im. Skovorody // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 7–11.
17. Dankovska R. S. Pro pozhezhni znachky Slobozhanshchyny mynulykh chasiv (z pryvodu koleksii MSU) // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 37–48.
18. Derzhavnyi muzei ukrainskoho mystetstva // Kul'trobitnyk. – 1930. – № 12. – S. 61.
19. Doklady na ziednanykh zasidanniakh Muzeiu ta etnografichnoi komisii naukovoho viddilu VUKOPMYSu 1921–1922 rr. // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 24–25.
20. Doklady na ziednanykh zasidanniakh Muzeiu ta etnografichnoi sektsii Kharkiv. Hubkopmysu 1920–1921 rr. // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 22–23.
21. Erofeev I. Muzey Slobodskoy Ukrainy im. Skovorody // Plamy. – 1925. – № 9. – S. 10–11.
22. Yerofeev I. Vystavka v muzei Slobidskoi Ukrainy im. Skovorody // Chervonyi shliakh. – 1927. – № 12. – S. 190–191.
23. Yerofeev I. Vystavka pamiati Kvity-Osnovianenka (v muzei Slobidskoi Ukrainy) // Chervonyi shliakh. – 1929. – № 2. – S. 199–200.
24. Yerofeev I. Vystavka u Slobozhanskomu muzei im. H. S. Skovorody // Chervonyi shliakh. – 1925. – № 4. – S. 265–268.
25. Yerofeev I. H. Semyradskyi ta yoho kartyna v Slobozhanskomu muzei im. Skovorody (nove prydbannia muzeiu) // Chervonyi shliakh. – 1926. – № 4. – S. 221–222.
26. Yerofeev I. Do vyvchennia maliunka tak zvanoho “kozaka-bandurysta” // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 21–27.
27. Yerofeev I. “Maryna” (odny z muzeinykh rukopysiv) // Biuleten MSU. – 1926–1927. – № 2–3. – S. 31–32.
28. Yerofeev I. Muzei Slobidskoi Ukrainy // Hlobus. – 1928. – № 18. – S. 287.
29. Yerofeev I. “Nevskyi prospect” V. Maslovycha // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 28–36.
30. Yerofeev I. Nova koleksiia pysanok v muzei Slobidskoi Ukrainy im. Skovorody // Chervonyi shliakh. – 1926. – № 1. – S. 260–262.
31. Yerofeev I. Nove zmaluvannia O. S. Pushkina // Biuleten MSU. – 1926–1927. – № 2–3. – S. 75–76.
32. Yerofeev I. Rukopysnyi viddil muzeiu Slobidskoi Ukrainy // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 8–14.
33. Yerofeev I. Rukopys Shyshatskoho-Illich (z Muzeiu Slobidskoi Ukrainy) // Chervonyi shliakh. – 1926. – № 3. – S. 212–214.
34. Yerofeev I. Spadshchyna Hoholiv-Ianovskyykh (rukopysy v muzei Slobidskoi Ukrainy) // Chervonyi shliakh. – 1926. – № 11–12. – S. 249–251.
35. Zavedennia i dosiahnennia muzeiu Slobidskoi Ukrainy im. Skovorody // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 5–6.
36. Zvitna za 1924 r. Vystavka Muzeiu Ukrainskoho Mystetstva u Kharkovi // Chervonyi shliakh. – 1925. – № 8. – S. 214–215.
37. Zelenin D. K. Pratsia Vseukrainskoho Sotsialnoho muzeiu im. Artema // Put prosveshcheniya. – 1924. – № 2. – S. 265–266.
38. Zubar M. Vystavka suchasnoi hrafiy u muzei Ukrainskoho mystetstva // Chervonyi shliakh. – 1929. – № 7. – S. 208.
39. Zimmer V. Vystavka “Mystetstvo Skhodu” // Vsesvit. – 1929. – № 11. – S. 265.
40. Zimmer V. M. Rysunky M. V. Hoholia v Muzei Slobidskoi Ukrainy // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 15–18.
41. Katsay V. I. Z istorii muzeynoi spravy u Kharkovi v 1920–1930-kh rokakh / [Elektronnyi resurs]: Kharkivskyy khudozhniy muzey. – Rezhym dostupu: <http://artmuseum.kh.ua/istoria.html> (data zvernennya: 24.04.2018). – Nazva z ekrana.
42. Kovalivskyi A. Z rukopysiv akademika M. Sumtsova pro H. Skovorodu // Biuleten MSU. – 1926–1927. – № 2–3. – S. 48–50.
43. Krandiievskyi S. Uvahu budivnytstvu ukrainskoho tekhnichnoho muzeiu // Znannia. – 1933. – № 19. – S. 15–16.
44. Kryven P. Znaideno kartynu A. Kuindzhi // Obrazotvorche mystetstvo. – 1939. – № 7. – S. 24.
45. Kryven P. Tsinni prydbannia Kharkivskoi kartynnoi halerei // Obrazotvorche mystetstvo. – 1939. – № 6. – S. 20.
46. Landkof B. Dim psykholohichnoyi osvity // Znannia. – 1930. – № 10. – S. 23–24.
47. Lektsii u muzei // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 29–34.
48. Mankovska R. V. Z istorii muzeynoi spravy Ukrainy: pryntsypy ekspozytsiynoho pokazu muzeynykh zbirk 20-ti rr. XX st. // Krayeznavstvo. – 1999. – № 1–4. – S. 128–133.
49. Mankovska R. V. Muzeyna sprava v Ukraini: teoretychni, praktychni ta antropolohichni vymiry istorychnoho dosvidu (1920-i rr. – pochatok 21 st.): avtoref. dys. ... dok. ist. nauk 07.00.01. – Pereyaslav-Khmelnitskyi, 2017. – 40 s.
50. Mankovska R. V. Muzeynytstvo v Ukraini: pytannia teorii i praktyky (1917 – cherven 1941 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. – Kyiv, 1997. – 21 s.
51. Mankovska R. V. Muzei Ukrainy u suspilno-politychnykh vykykakh 20 – pochatku 21 st. – Lviv: Prostir M, 2016. – 408 s.
52. Mankovska R. V. Represii sered muzeynykh pratsivnykiv v kintsi 20–30-kh rr. / [Elektronnyi resurs]: Zabuta spadshchyna. – Rezhym dostupu: <http://lostart.org.ua/ua/research/450.html> (data zvernennya: 15.05.2018). – Nazva z ekrana.
53. Muzei ukrainskoho mystetstva (z nahody vidchytnoi za 1923 rik vystavky) // Chervonyi shliakh. – 1924. – № 7. – S. 228–230.
54. Muzei ukrainskoho mystetstva v Kharkovi // Novi shliakhy. – 1929. – № 1. – S. 143.
55. Muzeina sprava na Kharkivshchyni: stanovlennia i rozvytok. Naukovo-dopomizhnyi pokazhchyk / Ukl.: T. O. Sosnovska,

- V. O. Yaroshyk. – Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, Kharkivska derzhavna naukova biblioteka im. V. H. Korolenka, 2011. – 228 s.
56. *Nikolaiev O. O.* Z pryvodu portretiv khudozhnyka Vasylykivskoho v MSU // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 19–20.
57. *Nikolaiev O. O.* Istorychnyi viddil Muzeiu Slobidskoi Ukrainy im. Skovorody // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 12–13.
58. *Nikolaiev O. O.* Khudozhnii viddil im. Khudozhnyka O. O. Vasylykivskoho // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 14–15.
59. *Novyichuk V.* Zabute imia // Narodna tvorchist ta etnografia. – 2005. – № 6. – S. 72–74.
60. Novye kartiny v Kharkovskom muzee // Shkval. – 1928. – № 39. – S. 5.
61. *Pavlova O.* Muzei Slobidskoi Ukrainy imeni H. S. Skovorody (sichen 1920–1929) // Pereiaslavski Skovorodynivski studii. – 2011. – № 1. – S. 304–309.
62. *Pagora M.* ARMU (Vistavka v Kharkovi) // Vsesvit. – 1927. – № 14. – S. 10–11.
63. Paleontolohichniy sad-muzei // Zoria. – 1928. – № 6. – S. 28.
64. Paleontolohichniy sad-muzeiu Kharkovi // Bezvirnyk. – 1928. – № 15. – S. 38–40.
65. *Panchenko I. S.* Z istorii muzeinoi spravy na Kharkivshchyni (30-i rr. 20 st.) // Kultura Ukrainy. – 2000. – Vyp. 6: Muzeiznavstvo. – S. 260–264.
66. Persha kharkivska khudozhnia vystavka “Khudozhnyk siohodni” // Znannia. – 1927. – № 7. – S. 27.
67. Popovnennia Kharkivskoho khudozhnioho muzeiu z Vsesoiuznoho derzhavnoho fondu // Zoria. – 1928. – № 8. – S. 29.
68. Popovnennia Kharkivskoho khudozhnioho muzeiu z Vsesoiuznoho derzhavnoho fondu // Chervonyi shliakh. – 1928. – № 8. – S. 167.
69. Pratsia muzeiu z 1 kvitnia 1927 roku po 1 kvitnia 1928 roku // Biuleten MSU. – 1927–1928. – № 4–5. – S. 3–6.
70. Pratsia muzeiu za 1926 ta poch. 1927 roku // Biuleten MSU. – 1926–1927. – № 2–3. – S. 3–8.
71. Pro Kharkivskiy derzhavnyi khudozhnio-istorychnyi muzei // Chervonyi shliakh. – 1928. – № 11. – S. 65.
72. Programma dlya ulichnykh nablyudeniy. Preimuschestvenno pri ekskursiyakh na okrainy goroda i v sele // Byuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 37–38.
73. *Redin N.* Kratkiy plan bazarov, rynkov, yarmarok i t. d. // Byuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 39.
74. Silsko-hospodarskyi muzei // Chervonyi shliakh. – 1924. – № 1–2. – S. 221.
75. *Slipko K.* Vidchytna vystavka Muzeiu Ukrainskoho Mystetstva u Kharkovi // Chervonyi shliakh. – 1925. – № 1–2. – S. 323–324.
76. *Sobol N.* Vystavka plakotov (v sotsialnom muzeye im. Artema) // Plamya. – 1924. – № 2. – S. 18.
77. Sotsialnyi muzeiim. tov. Artema // Chervonyi shliakh. – 1923. – № 9. – S. 220.
78. *Struhatskyi I.* Kulturnyi kutochok (Muzei Slobidskoi Ukrainy im. Skovorody) // Znannia. – 1927. – № 3. – S. 25–26.
79. *Taranushenko S. A.* Korotkyi ohliad roboty kharkivskoho Muzeiu ukrainskoho mystetstva za 1925 rik // Chervonyi shliakh. – 1926. – № 5–6. – S. 244–246.
80. *Taranushenko S. A.* Muzei ukrainskoho mystetstva (korotkyi ohliad roboty za 1924 r.) // Chervonyi shliakh. – 1925. – № 6–7. – S. 296–300.
81. *Chornohubov M.* Znaideno kartynu K. F. Huna // Maliarstvoi skulptura. – 1938. – № 4. – S. 28.
82. *Chukyn D.* Mystetstvo knyzhky. Vystavka novoi ukrainskoi hrafiy v Kharkovi (u zalakh Muzeiu ukrainskoho mystetstva) // Bibliolohichni visti. – 1929. – № 2–3. – S. 128–130.
83. *Chukyn D.* Peresuvna vystavka ukrainskoi knyzhkovoi hrafiy // Bibliolohichni visti. – 1930. – № 3. – S. 139–141.
84. *Shapoval A. I.* Lysty vydatnykh literaturoznavtsiv V. M. Perettsa i V. P. Adrianovoi-Peretts do pysmennyka i istoryka I. F. Yerofeieva // Arkhivy Ukrainy. – 2017. – № 1. – S. 220–241.
85. *Shmit F. I.* Iskustvo kak predmet obucheniya // Put prosvescheniya. – 1923. – № 1. – S. 1–63.
86. *Shpitera H.* Muzei Slobidskoi Ukrainy // Vsesvit. – 1926. – № 3. – S. 22–24.
87. *Shpitera H.* V manastyrskykh stinakh // Vsesvit. – 1926. – № 13. – S. 10–11.
88. Shcho hovoriat vidviduvachi pro muzei // Biuleten MSU. – 1925. – № 1. – S. 34–35.
89. *Yahnich Yu.* Ekskursiia v mynule (Kharkivskiy paleosad) // Kultfront. – 1931. – № 24. – S. 29.

Список скорочень

Бюлетень Музею Слобідської України ім. Г. С. Сковороди – Бюлетень МСУ.

Spysok skorothen

Biuleten Museiu Slobidskoi Ukrainy im. H. S. Skovorody – Biuleten MSU.